

DOI: [https://doi.org/10.31392/Hileya-POLITICAL-2023.3\(182\).08](https://doi.org/10.31392/Hileya-POLITICAL-2023.3(182).08)
УДК 329.055.2–028.81(477)

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ
ТА СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІВОГО
РАДИКАЛІЗМУ Й АНАРХІЗМУ В
УКРАЇНІ**

**SOCIO-PHILOSOPHICAL AND
SOCIOLOGICAL ASPECTS OF THE
STUDY OF LEFT-WING RADICALISM
AND ANARCHISM IN UKRAINE**

Васильчук Є. О.,

доктор політичних наук, доцент
Черкаського державного бізнес-коледжу
(Україна, Черкаси)
e-mail: vasilchuk220384@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Vasylchuk E. O.,

doctor of Political Sciences,
Assistant professor, Cherkassy
state business-college
(Ukraine, Cherkassy)
e-mail: vasilchuk220384@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Проаналізовано соціально-філософські та соціологічні аспекти дослідження лівого радикалізму й анархізму в Україні. Зроблено висновок про те, що переважна більшість дослідників схильна ототожнювати це явище із соціальною деструкцією, що має значний конфліктогенний потенціал, провокує конфлікти зі складно прогнозованими наслідками. Соціально-психологічна матриця радикалізму в контексті таких трактувань постає як сукупність спонтанних афективних реакцій людей на події, що відбуваються в суспільстві.

Ключові слова: лівий радикалізм, анархізм, соціально-філософські праці, соціологічний підхід.

The socio-philosophical and sociological aspects of the study of left-wing radicalism and anarchism in Ukraine are analyzed. It was concluded that the vast majority of researchers tend to equate this phenomenon with social destruction, which has a significant conflict-causing potential and provokes conflicts with difficult to predict consequences. The socio-psychological matrix of radicalism in the context of such interpretations appears as a set of spontaneous affective

reactions of people to events taking place in society.

Keywords: left radicalism, anarchism, socio-philosophical works, sociological approach.

Постановка проблеми. Зростання активності сучасних радикалів, використання ними екстремістських і терористичних методів досягнення своїх цілей, значний суспільний резонанс організованих ними масових вуличних акцій зумовлюють підвищення науково-дослідницького й експертного інтересу до цього явища. Предметом наукових зацікавлень стають походження й ідейно-політична природа політичного радикалізму, форми та методи діяльності його суб'єктів, його кореляція з екстремізмом і тероризмом тощо.

Однак, хоча в наш час політичний радикалізм став досить поширеним явищем, його вивчення не має системного, цілісного характеру. Сучасні науковці й експерти зазвичай зосереджують увагу на резонансних акціях, епатажних елементах символіки та найбільш екзотичних фрагментах ідеології радикалів. Подекуди спостерігаються й суто кон'юнктурні спроби сформуванню довкола виразників радикалістських ідей образ респектабельних «борців за права нездолених», які гостро сприймають та рішуче реагують на будь-які вияви «несправедливості».

Недостатні й зазвичай поверхові спроби наукового осмислення політичного радикалізму значною мірою пояснюються тим, що тривалий час цей термін був лише засобом дифаматії опонентів у політичній боротьбі. Таке вільне та суб'єктивне оперування термінологією, яке ґрунтується лише на емоційно-експресивному сприйнятті, неухильно призводить до хибних уявлень про явище політичного радикалізму, що нівелює його сутнісні ознаки та смислове навантаження. Тому для сучасних науковців актуальним є завдання щодо конкретизації змісту феномена радикалізму, визначення його ідейно-політичної сутності та форм маніфестації в різних сферах суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У пропонованій статті здійснюється аналіз масиву соціально-філософських та соціологічних праць, які зосереджуються на висвітленні проблеми функціонування суб'єктів лівого радикалізму та анархізму в Україні.

Метою статті є аналіз соціально-філософських та соціологічних аспектів дослідження лівого радикалізму й анархізму в Україні

Виклад основного матеріалу. Науково-дослідницький інтерес до лівого радикалізму як світоглядної конструкції, комплексу ідей і переконань пов'язується з появою й активізацією діяльності в 1960–1970-х рр. у низці країн Західної Європи молодіжних угруповань, що мали на меті докорінну зміну існуючого суспільного ладу і застосовували для її досягнення найбільш руйнівні, деструктивні методи політичної боротьби.

У радянській науковій традиції термін «політичний радикалізм» та похідні від нього вирази не набули широкого поширення. Тривалий час радянське суспільствознавство ґрунтувалося на тезі про те, що вся історія соціалістичної думки й революційного руху спрямовувалася виключно на появу та кристалізацію марксизму-ленінізму і його єдиного ідейного виразника – партії більшовиків. РСДРП(б) та її пізні модифікації вважалися виразниками абсолютних істин, які відкривали всьому світу шлях у майбутнє. Лівий радикалізм зазвичай перебував на узбіччі домінантної ортодоксально-комуністичної доктрини. Діапазон інтерпретацій коливався лише в межах спрощеного розуміння цього явища як «дрібнобуржуазного ухилу», «народництва», «дитячої хвороби лівизми», «революційної дзвінкості фраз» і под.

Характерною ознакою радянських наукових праць була свідомо спрощеність та прямолінійність в оцінках лівого радикалізму. Він підлягав безумовному суспільному осуду, адже серед радянських науковців досить поширеною була думка про те, що існування носіїв ліворадикальних ідейно-політичних доктрин є несумісним з офіційною ідеологією та принципами мирного співіснування, що склалися в Радянському Союзі. Диференційований підхід до розгляду лівого радикалізму здебільшого був декларативним, а тому його реальний зміст вкладався в тісне «прокрустове ложе» заздалегідь сконструйованих офіційною пропагандою шаблонних і стереотипних уявлень.

Тож у радянській науковій та публіцистичній літературі термін «лівий радикалізм» часто застосовувався досить довільно й суб'єктивно і став радше політичним штампом, аніж науковою дефініцією. Суто викривальний, гранично ідеологізований стиль критики і практика «навішування ярликів» стримували здійснення об'єктивного й неупередженого аналізу сутності лівого радикалізму, унеможливлювали народження нових ідей та підходів у його оцінюванні.

Переважна більшість наукових досліджень того періоду була присвячена критиці ідей і практик лівого радикалізму в країнах Західної Європи та США. Тогочасні науковці були одностайними в думці про те, що це явище є продуктом глибокої кризи капіталістичного суспільства і його поширення свідчить про

прогресуючий занепад західної цивілізації. З огляду на це, трактування лівого радикалізму в радянських і загалом марксистських суспільних науках суттєво відрізнялося від результатів досліджень західноєвропейських і американських науковців. Закордонні науковці були схильними розглядати комуністичну доктрину як ліворадикальну ідеологічну течію, а її виразників уважали політичними екстремістами й авантюристами.

Проте науковий доробок радянських дослідників щодо вивчення соціальних витоків, причин виникнення, осмислення ідейно-політичних особливостей окремих різновидів політичного радикалізму заслуговує на увагу, оскільки він містить відпрацьовані методологічні засади дослідження цього феномена, що лишаються актуальними й у наш час. Спорадичні вияви активності нечисленних лівих радикалів у СРСР, як-от демонстрація окремими радикально налаштованими індивідами епатажних елементів символіки, спроби створення підпільних марксистських та анархістських гуртків, зазвичай фіксувалися та документувалися лише органами внутрішніх справ і державної безпеки, а відомості про них протягом тривалого періоду не потрапляли до наукового обігу.

Проте особливості характеру й перебігу суспільно-політичних перетворень наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. суттєво актуалізували дослідження лівого радикалізму, який став предметом усебічного наукового осмислення. Це пов'язується насамперед із процесом подальшої деідеологізації суспільних наук, поширенням принципів ідейного плюралізму, кардинальними змінами природи, ідейного змісту та спрямованості суспільно-політичних процесів зазначеного періоду. Поступове звільнення соціогуманітарних наук від марксистсько-ленінської догматики дозволило суттєво розширити дослідницькі можливості за рахунок методологічних розробок учорашніх «буржуазних» наукових опонентів.

Різноманітність форм вияву політичного радикалізму в реальному житті спричинила вироблення комплексних, міждисциплінарних підходів. Багатоаспектний характер цього феномена дає змогу виокремити такі науково-дослідницькі підходи до його вивчення.

Представники *соціально-філософського та соціологічного підходів* розглядають феномен радикалізму як форму девіації, орієнтованої на свідоме порушення наявних соціальних норм, нормативів, принципів, правил поведінки тощо. Такі бачення ґрунтуються на концепції соціальної аномії, розробленої французьким соціологом Е. Дюркгеймом [5]. Згідно з нею, аномія є наслідком розпаду ціннісно-нормативної системи суспільства, який здійснюється під впливом кризового стану соціальних, економічних і політичних процесів. Через це відбувається порушення соціалізації

й адаптації різних соціально-демографічних груп, зокрема молоді, що, своєю чергою, зумовлює пошук нею нових форм набуття соціального статусу та підвищення своєї ролі в суспільстві. Неможливість зміцнення і посилення свого реального становища призводить до відчуження від суспільства. Як наслідок, найбільш знедолені прошарки населення відтворюють, на протипагу декларованим у суспільстві, власні методи досягнення соціально значущих цілей, що можуть мати протиправний характер. Ці обставини й закладають фундамент для появи та поширення різних форм соціальної протестності, зокрема в її радикалістських формах.

Подальший розвиток концепції соціальної аномії втілено в теорії структурного функціоналізму, викладеної в працях американських соціологів Т. Парсонса [1] та Р. Мертона [1]. За Т. Парсонсом, стан аномії в суспільстві зумовлює дезінтегрованість індивідів, а їхня поведінка відхиляється від суспільних вимог. Із-поміж негативних результатів аномії є зниження інтегрованості суспільства в цілому, зростання відчуття небезпеки та психічних відхилень серед населення.

Р. Мертон, своєю чергою, розширив поняття «соціальної аномії» та виявив шляхи поширення девіацій. На його думку, у соціальній структурі суспільства наявні певні соціокультурні цілі й засоби їх досягнення. Порушення розвитку соціуму як системи через надмірну артикуляцію значущості засобів або, навпаки, перебільшену увагу до цілей зумовлює необхідність пошуку форм соціальної адаптації до мінливих умов існування, які Р. Мертон визначає як конформність, інновація, ритуалізм, ретритизм та заколот [1, с. 104–114]. Зміщення цих теоретичних положень у бік досліджуваної проблематики свідчить, що виникнення політичного радикалізму спричинюють невідповідності соціального становища окремих прошарків населення, поступова втрата ними структурно-функціональних зв'язків із суспільством через поширення різних форм девіантної поведінки.

Згодом дослідження девіантності як істотної характеристики радикалізму в межах суспільних наук конституювалося в самостійний науковий напрям. Так, на думку англійського дослідника Д. Уолша, соціальні відхилення є не властивістю певної дії, а виявом суспільної оцінки й застосування певних репресивних санкцій [8]. Натомість Т. Селлін уважав девіантність вагомим підставою для виникнення делінквентної поведінки як такої, що може завдавати шкоди окремим індивідам і суспільству в цілому. Таку поведінку він пов'язував із конфліктами між культурними нормами, спричиненими проникненням носіїв певних культурних цінностей до іншої культурної системи [8]. Надалі його ідеї були розвинені в концепції молодіжної делінквенції А. Коена. Ззна-

чений дослідник, вивчаючи вуличні злочинні угруповання, які склалися переважно з молоді, виявив наявні всередині цих об'єднань тенденції формування власних систем поглядів, цінностей, форм спілкування, норм поведінки і практик [8]. Згодом його ідеї сформували наукові засади для формування концепції «нелегітимних можливостей» Р. Клаурда та Л. Оуліна [8]. Ці науковці, досліджуючи молодіжні спільноти, дійшли висновку, що виникнення й поширення делінквентної поведінки зумовлюються неможливістю досягнути цілей у законний, нормативно визначений спосіб. Таким чином, поступово було сформовано кримінологічно значущі характеристики радикалізму як виявів девіантної поведінки, що мають ознаки протиправних діянь.

Радикалізм як суспільне явище характеризується підвищеною конфліктогенною природою. Через це теоретично вагомими є наукові праці М. Вебера, Е. Геллнера, Е. Гідденса, Р. Дарендорфа, М. Дойча, Г. Зіммеля, Л. Козера та ін. У них концептуалізується сутність соціального конфлікту, аналізуються причини його виникнення, розвитку та згасання, досліджується роль конфлікту в суспільних процесах тощо.

Окрім девіантологічних і конфліктологічних концепцій, явище лівого радикалізму осмислюється в межах контркультурних теорій, поштовхом для розвитку яких стало зростання суспільно-політичної активності західноєвропейської й американської молоді в 1960–1970-х рр. Визначальний вплив на формування різних радикалістських течій у цей період мали соціально-філософські ідеї представників т. зв. «Франкфуртської школи» (Т. Адорно, М. Хоркхаймера, Г. Маркузе, Е. Фромма та ін.). Термін «контркультура» безпосередньо пов'язують з іменами Г. Маркузе, Т. Розака, Ч. Рейча та Дж. Інгера. Саме так указані автори визначали ліворадикальний протест, спрямований на руйнування «споживацької» культури тогочасних капіталістичних суспільств. На думку Т. Розака і Ч. Рейча, цей суспільний феномен поєднує стилі поведінки та способу життя індивідів, які принципово відрізняються від домінуючих у суспільстві. Характерною ознакою цього явища є заперечення можливостей раціонального освоєння соціальної реальності через те, що єдиним способом досягнення істини діями контркультури визнавався ірраціоналізм. Відповідно, у межах контркультурних теорій лівий радикалізм став своєрідною антитезою щодо культурної системи капіталістичних суспільств. Його змістом стало відкидання панівних соціальних норм та цінностей і створення та впровадження принципово інших. У наш час термін «політична контркультура» використовують для визначення екстравагантних суспільних ідей і соціальних практик, які демонстративно виходять за межі політичної

культури суспільства. Під це визначення, зокрема, підпадають і суб'єкти лівого радикалізму.

Таким чином, західноєвропейськими й американськими суспільствознавцями було сформовано методологічні засади дослідження процесів радикалізації суспільної свідомості. Серед них необхідно виокремити обґрунтування причинної зумовленості виникнення й поширення радикалістських ідей, визначення об'єктивних соціальних чинників, що впливають на процеси становлення світоглядних і стильових принципів маніфестації радикальних спільнот. Зокрема, зазначені науковці поступово дійшли висновку, що лівий радикалізм не лише має соціально-протестне підґрунтя, а й виявляється як спроба заперечення домінуючої ціннісно-нормативної системи, символічних і смислових основ тогочасних капіталістичних суспільств як «репресивних», «технократичних», «несправедливих», що придушують творчу енергію та стримують розвиток особистості, прив'язуючи її до соціуму надуманими потребами і сприяючи формуванню «одновимірної людини». Згодом ці теоретичні положення мали визначальний вплив на формування ідейно-політичних настанов західноєвропейського лівого радикалізму.

Водночас у фокусі уваги радянських науковців Ю. Зубок, І. Ільїнського, І. Кона, С. Іконникової, В. Лисовського, В. Чупрова, В. Шубкіна та ін. перебували проблеми соціалізації та соціального становлення, формування системи цінностей, набуття освіти, трудової активності й інтересів молодих людей, особливості психологічної атмосфери радянського суспільства тощо. Велике значення в дослідженнях зазначених науковців надавалося критиці західних теорій молоді (Г. Маркузе, Т. Роззака, Ч. Рейча та ін.). Показовою в цьому сенсі є видана в 1982 р. праця «Критика буржуазних теорій молоді», у якій проаналізовано тенденції розвитку західноєвропейського й американського молодіжного середовища, піддано ідеологічній критиці концепції молодіжного руху західних суспільствознавців.

Феномен лівого радикалізму в контексті критики західноєвропейських та американських контркультурних теорій уперше було досліджено в монографії Ю. Давидова й І. Роднянської «Соціологія контркультури: Інфантилізм як тип світосприйняття і соціальна хвороба». Аналізуючи концепції Г. Маркузе, Т. Роззака, Ч. Рейча та ін., згадані автори розглядали це явище як результат порушення процесу соціалізації молоді, визначаючи його ідейною оболонкою соціальних паразитичних утворень.

Девіантному й ірраціональному характеру західноєвропейського й американського лівого радикалізму і контркультури також відводили особливе місце у своїх працях А. Байчоров, В. Барков, Н. Мусієнко, К. Варганова, Г. Ва-

силев, уже згадуваний Ю. Давидов, В. Данченко, М. Жбанков, Г. Касавіна, В. Леонтьєва, А. Мельвіль, Л. Мельникова, В. Молчанов, К. Мяло, І. Федорова та ін. Таке оцінювання здебільшого зумовлюється впливом панівної в СРСР ідеологічної ортодоксії. Тому, на відміну від західноєвропейських і американських науковців, які, досліджуючи радикальні тенденції, тобто спробах відтворити систему норм та цінностей, що складала противагу базовому культурному комплексу, радянські дослідники через вплив характерних для СРСР ідеологічних орієнтацій уникали констатації факту наявності в тогочасному радянському суспільстві спільнот зі світоглядом, альтернативним офіційно проголошеному.

Розпад Радянського Союзу спричинив трансформацію суспільно-політичних, соціально-економічних та світоглядно-ідеологічних процесів. У цей період виокремлюються ґрунтовні соціально-філософські та соціологічні наукові праці С. Левикової, В. Бобахо, О. Омельченко, В. Лукова, присвячені сутнісним характеристикам і особливостям радикалізму. Соціальні деформації, характерні для цього періоду, зумовили перетікання дослідницького інтересу зазначених науковців у бік соціокультурних та ціннісно-нормативних засад радикалізму.

Суспільні перетворення, що розпочалися в другій половині 1980-х рр., на думку цих дослідників, призвели до кризи та поступової деформації усталених механізмів соціалізації й адаптації населення, зокрема молоді. Суттєве послаблення регулятивного і виховного впливу радянської ціннісно-нормативної системи, корозія базових культурних цінностей, ідейна невизначеність спричинилися до зростання психологічної напруженості в суспільстві. Підвищення тривожності, стресового стану й відчаю спровокувало поширення девіантних типів поведінки та стрімку маргіналізацію різних соціальних груп, що зумовило зростання їхньої делінквентної активності. Цьому сприяли, зокрема, як зазначається в наукових дослідженнях О. Корнілової і Л. Шабанова, розвиток різноманітних соціально-психологічних аномалій та психопатологій, що згодом трансформувалися в радикалістські настрої та поведінкові практики. На тенденціях виявів радикалізму в сучасних реаліях і особливостях самоорганізації радикальних рухів зосереджують свою увагу соціологи Ю. Зубок і В. Чупров.

Надалі під впливом наукових праць указаних авторів, насамперед С. Левикової й О. Омельченко, дослідження соціальної протестності та радикалізму частково зміщуються в площину формування субкультурних ідентичностей. Висвітлюючи причини й тенденції радикалізації окремих соціальних груп, С. Карпіленя, С. Ковальчук, А. Райхштат,

М. Харагезян та ін. особливу роль відводять впливам трансформаційних процесів у пострадянських суспільствах, які призводять до кризи механізмів соціалізації й адаптації. Своєю чергою, це зумовлює посилення відчуженості деяких соціальних верств від соціуму. Поширення агресивних настанов і радикалізація суспільної свідомості обґрунтовуються ними системою кризою пострадянських суспільств.

Таким чином, у середовищі сучасних науковців, які досліджують субкультурні аспекти радикалізму, сформовано думку про те, що ці деструктивні вияви зумовлюються порушенням процесів соціалізації й адаптації населення до вкрай мінливих умов суспільного життя. Це, як уважають дослідники цього напрямку, поглиблює маргіналізацію через суттєве ускладнення або унеможливлення набуття високого соціального статусу в суспільстві.

Осмилення в соціально-філософському контексті природи і форм вияву радикалізму, причин виникнення й поширення інтолерантних настанов наявне в наукових працях Р. Афанасьєвої, О. Вікулова, Л. Баєвої, В. Бокарева, М. Максимова, О. Хоровинникова, І. Юркіна та ін. Посилення радикалістських тенденцій у сучасному суспільстві пов'язується ними з надмірними з морального та правового поглядів способами життєдіяльності найбільш соціально вразливих верств населення. Зазначені автори підкреслюють, що найбільш схильними до таких світоглядних і поведінкових аномалій є індивіди без фіксованого соціального й економічного статусу. Водночас цими дослідниками здійснено спроби проаналізувати творчі можливості радикальних рухів. Конструктивність їхньої діяльності, на думку згаданих науковців, може полягати у виробленні обґрунтованої критики наявної суспільної системи та розробленні альтернативних, більш досконалих проєктів суспільної перебудови.

Отже, на відміну від переважної більшості радянських науковців, які однозначно трактували радикалізм як девіантне суспільне явище, що має лише деструктивний потенціал, сучасні дослідники намагаються зафіксувати його творчі можливості. За їхньою логікою радикалізм є не «бунтом знедолених», а своєрідним способом донести до суспільства свою думку щодо процесів, які в ньому відбуваються, запропонувати альтернативні шляхи вдосконалення соціальної системи.

У такому ж самому контексті здійснюється переосмилення феномена контркультури як творчого вияву лівого радикалізму, який у радянський період подавався виключно в негативно-оцінювальній інтерпретації. Це явище як специфічна форма соціальної творчості та механізм самотрансформації культурної системи в умовах її ціннісної кризи аналізується в дослідженнях І. Ковшової, О. Ластовського та

М. Міндоліної. Теза про творчі можливості радикалізму набула подальшого обґрунтування в наукових розвідках А. Тугушевої та С. Шаповалова, які вбачають його часткове втілення в мистецьких продуктах рок-творчості.

Українські суспільствознавці зосереджують свою увагу на тенденціях розвитку сучасного радикалізму. Ці проблеми, зокрема, висвітлюються в наукових працях І. Жданової [2] та Т. Черкашиної [9]. Ліворадикальні течії в Україні аналізують у своїх дослідженнях В. Іщенко [4], І. Павленко [6] та О. Постол [7].

Висновки. Отже, на підставі аналізу значного масиву соціально-філософських і соціологічних праць можна говорити про наявність системи сформованих наукових уявлень про сутність радикалізму. Поява й поширення цих тенденцій свідчить насамперед про кризовий стан розвитку суспільства, що спричинює корозію та деформацію механізмів соціалізації й адаптації людини до мінливих умов сучасного життя. Переважна більшість дослідників, особливо радянського періоду, схильна ототожнювати це явище із соціальною деструкцією, що має значний конфліктогенний потенціал, провокує конфлікти зі складно прогнозованими наслідками. Соціально-психологічна матриця радикалізму в контексті таких трактувань постає як сукупність спонтанних афективних реакцій людей на події, що відбуваються в суспільстві.

Разом із тим окремі науковці вбачають у виявах радикалізму конструктивні можливості, розглядаючи його як інструмент соціальної модернізації, здатний сприяти революційному оновленню або своєрідному «перезавантаженню» системи суспільних відносин, відкидаючи її найбільш архаїчні та рудиментні структурні елементи. Однак спонтанність, слабка прогнозованість, а інколи й непередбачуваність сценаріїв розгортання радикалістських практик, схильність радикальних угруповань до застосування насильницьких способів реалізації своїх цілей, властиві їм жорстокість, цинізм, агресивність у відстоюванні свого світогляду змушують сучасних дослідників визначати цей феномен як потенційну і реальну загрозу суспільній стабільності та злагоді, інструмент розбалансування соціальних відносин, що зумовлює порушення принципів мирного співіснування як окремих індивідів, так і певних соціальних груп.

Перспективами подальших досліджень є розкриття особливостей культурологічних аспектів дослідження лівого радикалізму та анархізму в Україні.

Список використаних джерел

1. *Американская социологическая мысль* / Р. Мертон, Дж. Мид, Дж. Т. Парсонс, А. Шюц; под ред. В. И. Добренькова; сост. Е. И. Кравченко. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1994. – 496 с.
2. **Жданова І.** Молодь і толерантність в сучасній

Україні (національно-етнічний аспект) [Електронний ресурс] / І. Жданова. – 2011. – Режим доступу: http://www.dipsm.org.ua/files/2008/11/article_zhdanova.doc.

3. Іщенко В. О. Вплив ідеології на результати мобілізації ресурсів на прикладі ліворадикальних груп в Україні / В. О. Іщенко // Наукові записки НАУКМА. – 2005. – Т. 46. – С. 38–54. – (Серія «Соціологічні науки»).

4. Іщенко В. О. Нові ліві як суспільний рух у суспільстві, що трансформується: на прикладі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук: спец. 22.00.03 «Соціальні структури та соціальні відносини» / Іщенко В. О. – К., 2011. – 19 с.

5. Осипова Е. В. Социология Эмиля Дюркгейма // История буржуазной социологии XIX – начала XX века / Е. В. Осипова; под ред. И. С. Кона. – М.: Наука, 1979. – С. 204–252.

6. Павленко І. Ідеологія лівих партій та організацій в Україні / І. Павленко // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6 (9). – С. 79–87.

7. Постол О. Є. Сучасний лівий радикалізм крізь призму дискурсу постмодерну / О. Є. Постол // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журн. – К.: Міленіум, 2011. – С. 197–201.

8. Решетников Ф. М. Социология преступности (Современные буржуазные теории): сб. ст. / Ф. М. Решетников, А. Б. Сахаров. – М., 1966. – 368 с.

9. Черкашина Т. О. Вияви екстремізму в молодіжних рухах / Т. О. Черкашина // Педагогічний альманах. – 2011. – Вип. 12, ч. 2. – С. 263–269.

Referenses

1. Amerykanskaia sotsyolohycheskaia mysl / R. Merton, Dzh. Myd, Dzh. T. Parsons, A. Shiuts; pod red. V. Y. Dobrenkova; sost. E. Y. Kravchenko. – М.: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1994. – 496 s.

2. Zhdanova I. Molod i tolerantnist v suchasni Ukraini (natsionalno-etnichnyi aspekt) [Elektronnyi resurs] / I. Zhdanova. – 2011. – Rezhym dostupu: http://www.dipsm.org.ua/files/2008/11/article_zhdanova.doc.

3. Ishchenko V. O. Vplyv ideolohii na rezultaty mobilizatsii resursiv na prykladi livoradykalnykh hrup v Ukraini / V. O. Ishchenko // Naukovi zapysky NaUKMA. – 2005. – Т. 46. – С. 38–54. – (Seriiia «Sotsiologichni nauky»).

4. Ishchenko V. O. Novi livi yak suspilnyi rukh u suspilstvi, shcho transformuietsia: na prykladi Ukrainy: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. sots. nauk: spets. 22.00.03 «Sotsialni struktury ta sotsialni vidnosyny» / Ishchenko V. O. – К., 2011. – 19 s.

5. Osypova E. V. Sotsyolohyia Эмилия Диуркгейма // Ystoriya burzhuaznoi sotsyolohyy XIX – nachala XX veka / E. V. Osypova; pod red. Y. S. Kona. – М.: Nauka, 1979. – С. 204–252.

6. Pavlenko I. Ideolohiia livykh partii ta orhanizatsii v Ukraini / I. Pavlenko // Politychnyi menedzhment. – 2004. – № 6 (9). – С. 79–87.

7. Postol O. Ye. Suchasnyi livyi radykalizm kriz pry-zmu dyskursu postmodernu / O. Ye. Postol // Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mys-

tetstv: nauk. zhurn. – К.: Milenium, 2011. – С. 197–201.

8. Reshetnykov F. M. Sotsyolohyia prestupnosti (Sovremennye burzhuaznye teoryy): sb. st. / F. M. Reshetnykov, A. B. Sakharov. – М., 1966. – 368 s.

9. Cherkashyna T. O. Vyjavy ekstremizmu v molodizhnykh rukhakh / T. O. Cherkashyna // Pedagogichnyi almanakh. – 2011. – Vyp. 12, ch. 2. – С. 263–269.